

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนับว่าเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร มีสื่อต่าง ๆ มากมายหลายสื่อเข้ามาให้เลือกเปิดรับได้ตามอัธยาศัย ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว และแต่ละสื่อนั้นก็ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ซึ่งเชื่อมโยงข้อมูลจากทุกมุมโลกเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้สามารถค้นคว้าข้อมูลได้อย่างไร้ขีดจำกัด

ท่ามกลางกระแสของสื่อมวลชนที่ไหลบ่าเข้ามาในสังคมอย่างท่วมท้น ยังมีสื่อหลักดั้งเดิมของสังคมอีกสื่อหนึ่งที่เรียกว่า "สื่อพื้นบ้าน" ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือบุคคลกับกลุ่มคน หรือกลุ่มคนกับกลุ่มคน ที่ได้ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเกิดความเคยชินเป็นประเพณีขึ้น สื่อพื้นบ้านจึงเรียกอีกชื่อว่าสื่อประเพณี ซึ่งหมายครอบคลุมถึงการแสดงต่าง ๆ เช่น เพลง ระบำ ละคร การละเล่น และกีฬา ที่เปิดโอกาสให้มีการสนทนาวิสาสะ ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยให้เกิดการสื่อสาร (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2530 : 40)

สื่อพื้นบ้านของไทย คือ สื่อดั้งเดิมที่ชุมชนชาวไทยและสังคมไทยได้สร้างสรรค์และสะสมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สื่อพื้นบ้านเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารสังคม นับเป็นข่าวสารตามแบบประเพณีที่มีประสิทธิภาพ มีความน่าเชื่อถือสูง และเป็นที่ยอมรับกันในวัฒนธรรมของประเทศชาติต่าง ๆ โดยทั่วไป สื่อพื้นบ้านมีคุณค่าต่อระบบการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำมาปรับใช้กับระบบสังคมไทยที่ยังมีวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นอยู่อย่างชัดเจน ประโยชน์ที่พึงจะได้รับนั้นอาจรวมไปถึงเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนทางด้านจริยธรรม ศีลธรรม ค่านิยมและการปรับเปลี่ยนทัศนคติ สื่อพื้นบ้านเป็นเวทีแห่งการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกันของประชาชนในชนบท อันก่อให้เกิดความร่วมมือและสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ จึงเปรียบเสมือนมรดกทางวัฒนธรรมที่มีแนวทางและรูปแบบเฉพาะที่สามารถนำมาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ในปัจจุบันนี้ได้อย่างทรงประสิทธิภาพ (ธีรเดช ชื่นประภาณุสรณ์, 2538 : 4)

ดังนั้นสื่อพื้นบ้านจึงเป็นสื่อที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมทั้งมวลที่คนในสังคมได้สร้างสรรค์และสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตกาล กลายเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ ดังปรากฏให้ชนรุ่นหลังได้รู้ได้เห็นในรูปของคำพูด ข้อเขียน ดนตรี บทเพลง การร้อง การละเล่น ทัศนกรรม สถาปัตยกรรม พิธีการ พิธีกรรม ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรือแม้กระทั่งวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์จึงได้สังเกตเห็นถึงคุณประโยชน์ของสื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นชนบทไทยที่เรียกว่า "สื่อพื้นบ้าน" ซึ่งเป็นสื่อที่เหมาะสมและสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ดังคำกล่าวของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ซึ่งกล่าวว่า "สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมจากคนหมู่มากและสามารถแสดงได้บ่อย ๆ เปิดโอกาสให้คนดูได้มีส่วนร่วมได้มาก ตลอดจนสามารถเปิดโอกาสให้สอดแทรกข่าวสารตามที่ต้องการได้" ดังนั้นการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการสื่อสารเพื่อพัฒนาในส่วนที่สื่อมวลชนด้อยสมรรถนะอยู่นั้นจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลโดยสมบูรณ์ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่สื่อพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไปอีกด้วย (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2530 : 4)

ถ้าหากมองในแง่ของการพัฒนาแล้วจะพบว่าสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมในฐานะสื่อเพื่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากคุณสมบัติของสื่อพื้นบ้านเองที่สามารถ "เข้าถึง" ชาวบ้านได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ โดย ศยาม พาร์มาร์ ได้กล่าวถึงข้อดีของสื่อพื้นบ้านไว้ดังนี้ (อ้างถึงในจุมพล รอดคำดี, 2527 : 3)

1. สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่หาง่าย
2. สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับมวลชนทั้งประเทศ และแสดงออกทางอารมณ์ได้มากกว่าการใช้เหตุผลเชิงวิชาการ
3. สื่อพื้นบ้านสามารถดัดแปลงการแสดงได้หลายรูปแบบ เพื่อสนองความต้องการในด้านการสื่อสารกับมวลชนทุกหมู่เหล่า
4. สื่อพื้นบ้านเป็นของท้องถิ่นและมีชีวิต สามารถสร้างความสามัคคีในกลุ่มผู้ฟังหรือผู้ดูได้ดีกว่าสื่อมวลชนสมัยใหม่
5. สื่อพื้นบ้านสามารถปรับตัวเข้ากับเนื้อหาใหม่ ๆ ได้เสมอ
6. สื่อพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ชื่นชอบแก่คนทุกเพศทุกวัย
7. สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีราคาถูก เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนสมัยใหม่

นอกจากนี้หากเหลียวหลังย้อนกลับไปดูอดีตกันสักเล็กน้อย เราก็จะพบว่า แนวคิดเรื่องการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนา นั้นมิใช่เป็นความคิดใหม่เอี่ยมถอดด้าม เพราะ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 ได้เริ่มมีงานวิจัยของกระทรวงสาธารณสุข เรื่องการทดลองใช้หนังตะลุง เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำหมันชาย จ.ตรัง กันแล้ว และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 มาจนถึงปี พ.ศ. 2540 (รวมแล้ว 20 ปี) ก็มีงานศึกษาประเด็นนี้ต่อเนื่องมาสักประมาณ 15 ชิ้น โดยกาญจนา แก้วเทพ (2546) ชี้ให้เห็นว่า ผลงานวิจัยทุกชิ้นยืนยันว่าสื่อพื้นบ้านนี้นับว่าเป็นหลังพิงที่ไว้วางใจ ได้อย่างมากของการพัฒนา เพราะถ้ามีการเข้ามาใช้ครั้งใด ไม่ว่าจะเป็ประเด็นอะไรของ บ้านเมือง นับตั้งแต่การคุมกำเนิด การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ยาเสพติด สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ก็มักจะ ได้ผลสมดังใจทุกครั้งไป เพราะฉะนั้นในท่ามกลางกระแสภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังมาแรงเช่นนี้ การนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนา ก็น่าจะไปได้สวย (กาญจนา แก้วเทพ, 2546 : 1)

ปัจจุบันแนวคิดในการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนาได้แพร่หลายไปทั่วทุก ภูมิภาค หน่วยงานรัฐในแต่ละภาคต่างก็ได้พยายามนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาโดยใช้เป็น สื่อในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ต่าง ๆ แก่ประชาชน ทั้งนี้เพราะสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่เหมาะสม กับการนำมาใช้ในการพัฒนาชนบท เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่นิยมของประชาชน มีราคาถูก ในแง่ต้นทุนการผลิตและเป็นสื่อที่มีอยู่แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการบันเทิง ถ้าหากสอดแทรก เนื้อหาการพัฒนาเข้าไปจะทำให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในแผนพัฒนา มากที่สุด (จุมพล รอดคำดี, 2527 : 1) นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านยังเป็นที่ได้รับความนิยมจากคน หมู่มาก และสามารถแสดงได้บ่อย ๆ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้คนดูมีส่วนร่วมได้มาก ตลอดจน สามารถเปิดโอกาสให้สอดแทรกข่าวสารตามต้องการได้ โดยเห็นได้จากงานวิจัยดังต่อไปนี้

นารีนารถ กิตติเกษมศิลป์ (2539) ศึกษาเรื่อง "การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรค เอ็ดส์ผ่านสื่อพื้นบ้านเพลงขอ" พบว่า หน่วยงานของรัฐได้ใช้ประโยชน์จากเพลงขอในการให้ ข้อมูลข่าวสารเฉพาะกิจ เช่น การรณรงค์ประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมในการพัฒนา และการ ปฏิบัติตัวเกี่ยวกับโรคเอดส์ด้วย

ขวัญชัย หมั่นคำ (2539) ศึกษาเรื่อง "การใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาของ หน่วยงานรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" พบว่า ในช่วงปีงบประมาณ 2538 - 2539 มีหน่วยงานใช้เพลงหมอลำเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา 6 กระทรวง ได้แก่ หน่วยงานในสังกัด กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และสำนักนายกรัฐมนตรี เนื้อหาในการนำเสนอเกี่ยวกับ

งานในบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน โดยมีแนวทางการใช้การสื่อสารเพื่อ แจ้งข่าวสาร ให้ ความรู้ และโน้มน้าวใจ โดยอาศัยความบันเทิงเป็นสื่อ นำ

สินีนาด วิมุกตานนท์ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง "การใช้สื่อหนังตะลุงเพื่อการพัฒนาของหน่วยงานรัฐในภาคใต้" พบว่า ในช่วงปีงบประมาณ 2538 - 2540 มีหน่วยงานรัฐ ภาคใต้ใช้หนังตะลุงเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา สังกัด 5 กระทรวงหลัก ได้แก่ หน่วยงานในสังกัด กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และสำนักนายกรัฐมนตรี หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการผลิตสื่อเป็นหน่วยงานระดับเขตหรือศูนย์ ซึ่งรับผิดชอบครอบคลุมทั้งพื้นที่ภาคใต้

นอกจากนี้ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2535 : 48) กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านต่าง ๆ ดังได้พรรณนามานั้นมีประโยชน์ต่อการสื่อสารเป็นอย่างมาก เพราะสื่อพื้นบ้านเป็นการบันเทิงและเป็น การสื่อสารแบบบุคคล การเปลี่ยนพฤติกรรมทำได้ง่าย เมื่อได้มีการพบปะสังสรรค์กับรูปแบบ ของสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในชุมชนที่สามารถนำเสนอสาระด้านพัฒนาการมาสู่ ชุมชนได้ด้วยวิธีการเฉพาะของสื่อ นั้น ๆ เอง นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านยังเป็นการแสดงค่านิยมและวิถี ชีวิตของประชาชนระดับพื้นฐานของชาติ นอกเหนือไปจากการให้ข่าวสาร ดังนั้นเราอาจให้ ข่าวสารที่เป็นค่านิยมและวิถีชีวิตที่เหมาะสมกว่าเดิมแก่ชุมชนนั้นได้ สื่อพื้นบ้านน่าสนใจว่าการ บรรยายหรือการประชุมชี้แจง ดังนั้นสาระสำคัญใหม่ทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอาจ สอดแทรกลงในสื่อพื้นบ้านที่ชาวบ้านคุ้นเคยและชื่นชอบ และสื่อพื้นบ้านนั้นใช้ภาษาถิ่นทำให้การ สื่อสารระหว่างผู้ส่งและผู้รับแจ้งชัด ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้สื่อพื้นบ้านชนิดหนึ่งเข้าถึงชุมชน หนึ่งได้สนิทสนม และเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการสื่อสารในชุมชนนั้นเป็นอย่างดี

การพัฒนาสื่อพื้นบ้านนับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของสื่อพื้นบ้าน เพราะสื่อพื้นบ้านจำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2525 : 7) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านไม่อาจคงลักษณะเดิม ยั่งยืนอยู่เป็นนิรันดร์ แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันและพัฒนาต่อเนื่องกันไป เพราะว่าล้วนแต่มี ความเป็นตัวเป็นตนอยู่ได้ด้วยการอาศัยความสามารถของความจำและการเสริมแต่งของเฉพาะ บุคคล และแล้วแต่นำหนักของความต้อการอันประจวบเหมาะแก่ฐานะจำเพาะราย ตัวอย่างที่ เห็นได้ชัดคือ หนังตะลุงของภาคใต้ ซึ่งยังคงเป็นที่นิยมและคงบทบาทหน้าที่เดิมอยู่ได้อย่างดี トラบเท่าถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะหนังตะลุงมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสืบเนื่องมาตลอดเวลาไม่มี การหยุดยั้ง ทั้งในแง่เนื้อหา กลวิธีการดำเนินเรื่อง การสอดแทรกเหตุการณ์ของสังคมตามความ

เป็นจริง รวมทั้งการปรับปรุงรูปทรงของรูปหนังให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวบ้าน ตลอดจนการปรับเปลี่ยนเครื่องดนตรีเข้าหาความนิยมของผู้ดู

“สื่อพื้นบ้าน” เกิดจากความคิดและการแสดงออกถึงขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยมีชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้สืบทอดและปรับเปลี่ยนพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย สื่อพื้นบ้านชนิดใดได้รับการสืบทอดกันมานานจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชนย่อมแสดงให้เห็นว่าสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นมีความสัมพันธ์เหมาะสมกับสภาพของชุมชนได้เป็นอย่างดีและมีบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม มิฉะนั้นสื่อพื้นบ้านอาจจะดำรงอยู่ในสังคมไม่ได้ เพียงแต่บทบาทหน้าที่ที่อาจปรับเปลี่ยนไปบ้างตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2535 : 52) ที่กล่าวว่า สื่อพื้นบ้านทั้งหลายต่างเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมอยู่ตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอด รัฐและเอกชนก็สนับสนุนกิจการของสื่อพื้นบ้านในด้านอนุรักษ์และเผยแพร่ กิจการรัฐส่วนใหญ่เป็นไปในทางการศึกษาและการท่องเที่ยว ส่วนเอกชนมักใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อผลประโยชน์ทางการประชาสัมพันธ์ของตน หน้าที่ของสื่อพื้นบ้านกำลังเปลี่ยนแปลงและเราควรยอมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสื่อพื้นบ้านปรากฏในสื่อมวลชน แต่สื่อมวลชนก็มีส่วนสำคัญในการผสมผสานระหว่างสื่อพื้นบ้านและสื่อมวลชนนั้น ศิลปิน ช่างเทคนิค และเจ้าของข่าวสารต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังในด้านปรัชญา คุณค่าทางศิลปะ คุณค่าทางสังคมธรรมชาติ และเอกลักษณ์ของสื่อเหล่านั้น เพื่อให้ผลของการใช้สื่อพื้นบ้านหรือการใช้สื่อพื้นบ้านผสมผสานกับสื่อมวลชนเกิดผลดีที่สุด

แม้ว่าสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีที่นักวิชาการบางคนเรียกแตกต่างกันจะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า แต่สื่อเหล่านี้ก็มักจะถูกมองข้ามเลยไป เพราะความตื่นตาตื่นใจของสื่อมวลชนและนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ลั่งไหลเข้ามาแย่งเวลาและความสนใจเอาไปแทบหมดสิ้น สื่อประเพณีจึงจะต้องปรับตัวเองให้มีความใหม่และความโดดเด่นทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งนั่นหมายความว่า จะต้องมีการประยุกต์และการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพพร้อม ๆ กันไปกับการอนุรักษ์ที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นกว่าเดิม (สมควร กวียะ, 2529 : 44)

แต่สาเหตุของการเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้านคงไม่ใช่เพราะสื่อมวลชนแต่เพียงประการเดียว ตัวสื่อพื้นบ้านเองก็มีส่วนในการกำหนดอนาคตของตนด้วย โดย จิตตนา หนูณะ (2534 : 145 - 147) ได้กล่าวถึงปัญหาหลักที่ส่งผลกระทบต่อการใช้สื่อพื้นบ้านว่าแบ่งได้เป็น 3 กรณีหลัก ๆ ได้แก่ การเข้ามาแทนที่ของสื่อสมัยใหม่ ข้อจำกัดของตัวสื่อ

พื้นบ้าน และการเสื่อมความนิยมของผู้ชม ซึ่งถ้าหากสื่อพื้นบ้านต้องการที่จะคงอยู่ต่อไปก็ต้องพยายามเอาชนะปัญหาทั้ง 3 ประการนี้ให้ได้

อย่างไรก็ตามการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนานั้นก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นกับตัวสื่อพื้นบ้านด้วย โดยกาญจนา แก้วเทพ (2546) ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่นำสื่อพื้นบ้านมาใช้เพื่อการพัฒนา คือ การใช้สื่อพื้นบ้านในลักษณะ "ดาบคมเดียว" กล่าวคือมุ่งสนใจแต่นำสื่อมาใช้เพื่อการพัฒนา แต่ไม่สนใจที่จะพัฒนาสื่อที่ถูกนำมาใช้ ดังนั้นผลที่ตามมาคือปัจจุบันยังขาดองค์ความรู้เรื่องวิธีการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาอย่างเหมาะสมประการหนึ่ง และยังขาดวิธีการที่จะพัฒนาตัวสื่อพื้นบ้านไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกับความคิดเห็นของ สมควร กวียะ (2535) ที่ชี้ให้เห็นว่า แท้ที่ผ่านมานหน่วยงานของรัฐจำนวนมากได้เข้ามาช่วยอนุรักษ์คุณค่าของสื่อประเพณีไว้มากหรือน้อยตามขีดความสามารถของแต่ละแห่ง แต่เกือบจะพูดได้ว่ายังไม่มีหน่วยงานใดที่ได้ใช้ความพยายามอย่างถูกต้องและสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร ปัญหาที่มีอยู่ว่าเราจะอนุรักษ์คุณค่าของสื่อประเพณีไว้ได้อย่างไร และเราจะเอาสื่อประเภทนี้เข้ามาร่วมในระบบการสื่อสารสมัยใหม่ในยุคปัจจุบันได้อย่างไร

เมื่อสื่อพื้นบ้านจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ไปตามยุคสมัย สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจ คือ บทบาทของสื่อพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยหรือไม่ ทั้งในแง่ของการเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของบทบาทแต่ละด้าน หรืออาจจะเป็นการเพิ่มบทบาทด้านใหม่เข้ามาแทนที่บทบาทเดิม ซึ่ง จิตตนา หนูณะ (2533) ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านไปตามยุคสมัยไว้ว่า เฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย สื่อพื้นบ้านนับเป็นสิ่งที่เคยมีบทบาททางสังคมอย่างสำคัญ การละเล่นที่สำคัญ ๆ เช่น หนังตะลุงโนรา ซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยความสำคัญดังกล่าวอยู่แม้กระทั่งในสังคมสมัยใหม่ปัจจุบันหนังตะลุงนั้นเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางโดยทั่วไป เพราะสามารถดัดแปลงปรับเปลี่ยนและพัฒนาทั้งรูปแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้เป็นอย่างดี คนพากย์ซึ่งพูดภาษาเดียวกับชาวบ้านยังคงแสดงบทบาทในการให้การศึกษาแก่ผู้ชมในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างรอบด้านและทันกาล ปัจจุบันหนังตะลุงจึงยังคงเป็นสื่อพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในหมู่ชาวบ้านภาคใต้โดยทั่วไป ส่วนโนราโดยทั่วไปได้รับความนิยมน้อยลงเพราะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาน้อยกว่าหนังตะลุง เพราะเงื่อนไขที่จำกัดอันเกิดจากลักษณะเฉพาะหลายประการของการละเล่นชนิดนี้เอง เช่น ยากแก่การฝึกหัด คณะมีขนาดใหญ่โดยยากแก่การเคลื่อนไหวโดยสะดวก ลักษณะการเล่นมีองค์ประกอบทางนาฏศิลป์ค่อนข้างสูง และรูปแบบก็ยากที่จะปรับเนื้อหาแบบสมัยใหม่ไปผสมผสานได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

สำหรับในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยนั้น นอกเหนือไปจากหนังตะลุงและมโนราห์ สื่อพื้นบ้านชื่อดังของทางภาคใต้ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างดีแล้ว ยังมีสื่อพื้นบ้านชื่อเสียงเรียงนามแปลกหูแปลกตาและอาจไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเท่าใดนักอีกมากมายหลายประเภทกระจายอยู่ทั่วไปทางตอนใต้ของประเทศ อาทิเช่น มะโย่ง ซึละ กรือโต๊ะ ลิเกป่า ลิเกฮูลู เป็นต้น

"ลิเกฮูลู" เป็นสื่อพื้นบ้านหนึ่งที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ มีลักษณะขึ้นบทเป็นเพลงประกอบดนตรีและจังหวะตบมือ มีการขับร้องโต้ตอบหรือร้องเดี่ยวโดยใช้ปฏิภาณอย่างลัดตภาคกลางหรือเพลงบอกภาคใต้

แต่เดิมนั้นลิเกฮูลูจะเล่นโดยใช้ภาษามลายูถิ่นเป็นหลัก ซึ่งเป็นภาษาที่นิยมใช้กันในหมู่ชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ นอกจากจะแสดงในงานมาแกปูโละ (งานแต่งงาน) งานมาชะยาวิ (งานเข้าสุหนัต) งานเมอลิต งานฮารีรายอแล้ว สถานีวิทย์ในท้องถิ่นยังให้ความสำคัญโดยจัดรายการแสดงลิเกฮูลูอยู่เป็นประจำ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบแก่ชาวบ้านโดยทั่วกัน แต่การใช้ภาษามลายูถิ่นก็เป็นข้อจำกัดหนึ่งที่ทำให้คนในท้องถิ่นอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจได้ ทำให้พื้นที่การเล่นส่วนใหญ่ของลิเกฮูลูจึงอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเท่านั้น ด้วยพื้นที่การเล่นที่จำกัดเช่นนี้เองน่าจะทำให้สื่อพื้นบ้านประเภทนี้มีโอกาสสูญสลายไปได้ง่าย

หากแต่ในปัจจุบัน "สื่อพื้นบ้านลิเกฮูลู" ยังคงเป็นสื่อที่ค่อนข้างได้รับความนิยมนิยในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังไม่สูญสลายตายจากสังคมชาวไทยมุสลิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จะเห็นได้ว่าสื่อพื้นบ้าน "ลิเกฮูลู" มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนภาคใต้มาตั้งแต่อดีตในการถ่ายทอดแนวคิด ข้อมูลข่าวสารสำคัญ ๆ ไปสู่คนในท้องถิ่น และถึงแม้ว่าสื่อพื้นบ้านอย่างลิเกฮูลูจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่จากการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ พบว่า ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูมีอะไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมทั้งบทบาทสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นอย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งนี้หากมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลู ผู้วิจัยเห็นว่าน่าที่จะส่งผลให้บทบาทของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร รวมทั้งบทบาทของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องใช้สำหรับการวางแผนการใช้

สื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูเพื่อการพัฒนา และเป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพสังคม อีกทั้งประชาชนจะได้รับประโยชน์สูงสุดเหมาะสมกับความเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาในชุมชนภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูและการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบนั้น
2. เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหานำการวิจัย

1. องค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูมีอะไรบ้างและมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
2. สื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูมีบทบาทต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร
3. บทบาทของสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูที่มีต่อชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้ใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. การวิจัยนี้จะศึกษาสื่อพื้นบ้านลิเกฮูลูในเขตพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสเท่านั้น

3. การวิจัยนี้จะศึกษาจากคณะลิเกสุลุจำนวน 10 คณะ โดยศึกษาคณะลิเกสุลุในจังหวัดยะลา 3 คณะ จังหวัดปัตตานี 3 คณะ และจังหวัดนราธิวาส 4 คณะ โดยคัดเลือกจากคณะลิเกสุลุที่ได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน

นิยามศัพท์

1. ลิเกสุลุ หมายถึง สื่อพื้นบ้านชนิดหนึ่งของภาคใต้ ลักษณะเป็นการละเล่นขึ้นบทเป็นเพลงประกอบดนตรีและจังหวะตบมือ มีการขับร้องโต้ตอบหรือร้องเดี่ยวโดยใช้ปฏิภาณอย่างลำตัดภาคกลางหรือเพลงบอกภาคใต้
2. องค์ประกอบของสื่อพื้นบ้านลิเกสุลุ หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันแล้วทำให้เกิดเป็นสื่อพื้นบ้านลิเกสุลุขึ้น ซึ่งได้แก่ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี ขนบนิยมในการแสดง เพลงประกอบ กลอนสด สถานที่แสดง และโอกาสในการแสดง
3. บทบาท หมายถึง ภารกิจ หน้าที่ที่สื่อพื้นบ้านลิเกสุลุมีต่อชุมชน ได้แก่ การให้ความบันเทิง การให้ข้อมูลข่าวสาร การให้การศึกษา การร่ายงานวิพากษ์สภาพเหตุการณ์และสังคม การประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นหลัง การรักษาพยาบาลกายและใจ และการแสดงเอกลักษณ์และตัวตน
4. สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส
5. หัวหน้าคณะ หมายถึง ผู้ขับกลอนสด (กาโระ) ในการแสดงลิเกสุลุ
6. ภาษามลายูถิ่น หมายถึง ภาษามลายูถิ่นปัตตานี ซึ่งเป็นภาษามลายูที่พูดกันบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านลิเกสุลุว่ามีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบอย่างไรบ้าง และมีบทบาทต่อชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ต่อไป
2. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับหน่วยงานและผู้ที่สนใจใช้สำหรับการวางแผนการใช้สื่อพื้นบ้านลิเกสุลุเพื่อการพัฒนา